

Федій О. Розвиток критичного мислення і рефлексії як складових емоційної культури вчителя початкової школи. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 6. С. 85-92. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i6-013>.

Fedyi O. Rozvytok krytychnoho myslennia i refleksii yak skladovykh emotsiinoi kultury vchytelia pochatkovoi shkoly [Development of critical thinking and reflection as components of the emotional culture of primary school teachers]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 6. S. 85-92. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i6-013>.

УДК 37.091.12.011.3-051:373.3]:159.942

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i6-013

Ольга ФЕДІЙ

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9988-7929>

olgafedij@gmail.com

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І РЕФЛЕКСІЇ ЯК СКЛАДОВИХ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз феномену емоційної культури педагога у контексті філософсько-ціннісних обрисів понять «культура», «субкультура соціуму», «культура поведінки», «культура праці», «культура поведінки педагога». Емоційну культуру педагога початкової школи визначено як інтегративну компетентність, що дозволяє педагогу розпізнавати, виражати та керувати своїми емоціями, а також підтримувати емоційний добробут учнів в освітньому середовищі школи. Досліджено організаційно-змістові та психолого-педагогічні особливості емоційної культури вчителя початкової школи. Доведено особливе значення критичного мислення та рефлексії у структурі емоційної культури педагога початкових класів. З'ясовані базові навички критичного мислення та рефлексії педагога, які стають актуальними в умовах інформаційно-насиченого освітнього середовища початкової школи. Критичне мислення розглянуто як процес активного, цілеспрямованого мислення, що включає аналіз, оцінювання та синтез інформації, рефлексія тлумачиться як суб'єктна активізація процесів самопізнання, самоаналізу, самонавчання вчителя початкових класів у полі його емоційно-духовного та індивідуально-творчого становлення у професії.

Визначено практичні стратегії розвитку критичного мислення і рефлексії як складових емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи. Представлено досвід застосування технологій розвитку критичного мислення та рефлексії як складових емоційної культури здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Закцентовано увагу на педагогічному потенціалі ефективних естетотерапевтичних технологій розвитку критичного мислення та рефлексії у змісті підготовки майбутніх вчителів початкової школи: арт-терапії, бібліотерапії, музикотерапії, педагогічної психодрами, хобітерапії.

Ключові слова: компетентність; емоційна культура вчителя початкової школи; підготовка майбутнього учителя початкових класів; критичне мислення; рефлексія; естетотерапія.

Olga FEDIY

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9988-7929>

olgafedij@gmail.com

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AND REFLECTION AS COMPONENTS OF THE EMOTIONAL CULTURE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. The article provides a theoretical analysis of the phenomenon of emotional culture among educators in the context of the philosophical and value-laden outlines of the concepts of "culture," "subculture of society," "behavior culture," "labor culture," and "teacher's behavior culture." The emotional culture of primary school teachers is defined as an integrative competence that enables educators to recognize, express, and manage their emotions, as well as to support the emotional well-being of students in the school environment. The organizational and content-specific as well as psychological and pedagogical characteristics of the emotional culture of primary school teachers are explored. The particular importance of critical thinking and reflection in the structure of the emotional culture of primary school teachers is proven. The basic skills of critical thinking and reflection that become relevant in the context of an information-rich educational environment of primary schools are clarified. Critical thinking is viewed as a process of active, purposeful thinking that includes analysis, evaluation, and synthesis of information, while reflection is interpreted as the subjective activation of self-discovery, self-analysis, and self-learning processes in primary school teachers within their emotional-spiritual and individually creative development in the profession.

Practical strategies for developing critical thinking and reflection as components of the emotional culture of future primary school teachers are identified. The experience of applying technologies for the development of critical thinking and reflection as components of the emotional culture among students specializing in 013 Primary Education at Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko is presented. Attention is drawn to the pedagogical potential of effective aesthetic therapeutic technologies for developing critical thinking and reflection in the training of future primary school teachers: art therapy, bibliotherapy, music therapy, pedagogical psychodrama, and hobby therapy.

Keywords: competence; emotional culture of primary school teachers; training of future primary school teachers; critical thinking; reflection; aesthetic therapy.

Постановка проблеми. Сучасні стратегії модернізації українського суспільства на засадах цілей сталого розвитку тісно пов'язані із актуалізацією потенційних можливостей особистості в освіті, її

здібностей і готовності до самопізнання і саморозвитку [21]. Цінністю сучасної особистісно-зорієнтованої освіти стає професійно-компетентний педагог, здатний до емоційної виваженості, критичного мислення, рефлексії, який успішно адаптується в деструктивних умовах надзвичайних ситуацій воєнного стану та післявоєнного періоду відновлення держави. Розвиток критичного мислення і рефлексії у вчителя початкової школи є не лише важливими елементами його професійної діяльності, а й ключовим чинником формування його емоційної культури.

Емоційна культура вчителя початкових класів передбачає знання, навички та вміння, які необхідні для організації, реалізації та оцінки освітнього процесу у цілому та суб'єктної активності його учасників на початкових етапах їх активного входження в освітній простір ЗЗСО. Нині емоційна культура вчителя початкових класів та його рефлексивно-вольові особистісні якості відіграють визначальну, системоутворювальну функцію в організації продуктивного освітнього середовища ЗЗСО.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження питань структури, особливостей змістового та процесуального наповнення емоційної культури вчителя та її формування у сучасних педагогів стають предметом детального вивчення науковців та педагогів-практиків.

Емоційна культура педагога активно вивчається з позицій вивчення її психологічних механізмів (Т. Білан, О. Петрів, Л. Степаненко) [17]; у контексті емоційного інтелекту особистості (Д. Гоулман, Н. Волкова, В. Зарицька, А. Четверик-Бурчак) [6, 9, 23]; як вияв креативної особистості в процесі її самовизначення (М. Бикова) [3]; як поведінковий феномен у надзвичайних ситуаціях (А. Коломиєць, А. Литвин, Т. Тертична) [18]; як важливий компонент професіоналізму педагога (Н. Білоконна, І. Могілей, Т. Стас, І. Анненкова, В. Бадер) [1, 2, 4, 13].

Наукові праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених з питань розвитку емоційної культури майбутніх педагогів в умовах ЗВО (А. Алексюк, І. Зязюн, М. Євтух, Л. Коваль, Л. Пуховська, В. Сагарда, О. Сухомлинська, О. Цокур) нині доповнюються науково-практичними розвідками вітчизняних фахівців, які досліджують феномен емоційної культури педагога, як базовий компонент особистісно-професійного успіху педагогів середньої ланки освіти та вчителів початкової школи зокрема (О. Войтович, Л. Іщенко, Н. Казьмірчук, О. Рябошапка, О. Цюняк, М. Яковичина) [5, 10, 11, 22].

Аналіз публікацій проблеми формування емоційної культури сучасного педагога дозволив визначити необхідність більш детального вивчення структурно-змістового контенту емоційної культури сучасного педагога з огляду на ключові складники цієї якості особистості: розвиток критичного мислення та рефлексії, що здатні суттєво покращити спроможність майбутніх учителів забезпечити оптимальну емоційність педагогічного процесу школи І ступеня у сучасних деструктивних умовах та урахувати у педагогічній практиці емоційний стан вихованців, їх емоційну готовність до пізнавальної діяльності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати роль та значення критичного мислення та рефлексії у формуванні емоційної культури сучасного педагога початкової школи; розкрити особливості та способи розвитку емоційної культури педагога на засадах синергії та гармонізації особистісної життєтворчості педагога.

Методи та методики дослідження. При написанні статті було використано метод аналізу, синтезу та узагальнення даних з метою виявлення стану, перспектив та шляхів вирішення досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «емоційна культура педагога» тлумачиться вченими з урахуванням його інтегративного змісту, що охоплює соціально-філософське та психолого-педагогічне знання. Основний сенс цього поняття знаходимо вже у тлумаченні «культури» в її етимологічному значенні: «cultura» від лат. – догляд, шанування, виховання, освіта, розвиток. Культура, як суто людський феномен Всесвіту (Д. Віко), це «система програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни і удосконалення суспільного життя в усіх його основних виявах» (І. Зязюн, І. Огієнко) [8, С.439].

Досвід діяльності конкретної спільноти, конкретної людини вміщує видове поняття «субкультура», яке, у свою чергу, визначає новий обрис – «культуру поведінки», як сукупність «сформованих, соціально значущих якостей особистості, щоденних вчинків людини в суспільстві, що ґрунтуються на нормах моралі, етики, естетики» (Л. Повалій) [8, С. 441]. У цьому значенні культура поведінки стає концентром професійної діяльності педагога, оскільки являє собою, як мету освітнього процесу, так й вимогу її успішної реалізації. Адже культура поведінки педагога стає необхідною та достатньою умовою його професійної успішності, створює польовий психо-емоційний фон щодо наслідування учнями, їх успішного включення в активну навчально-пізнавальну діяльність.

Культура поведінки педагога, як культура праці, має складну структуру, що охоплює культуру виробничих умов, культуру трудового процесу й культурно-технічний рівень фахівця (Ф. Щербак). За О. Аніщенко, культура навчальної та викладацької праці включає три блоки компетентностей:

культуру мислення (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, абстрагувати, узагальнювати), техніку навчально-викладацької праці;

гігієну розумової праці;

мотивацію навчання та викладання, культуру поведінки, володіння прийомами саморегуляції (усвідомлене управління власною поведінкою на 2-х рівнях: операційно-технічному – пов'язаному із свідомою організацією дій за допомогою засобів, спрямованих на їх оптимізацію; мотиваційному – пов'язаному з організацією загальної спрямованості діяльності за допомогою свідомого управління мотиваційно-потрібнісною сферою особистості» [8, С. 442].

У культурі праці виявляється творча сутність людини, інноваційність та унікальність її особистісного та професійного іміджу. Культурно-технічний рівень розвитку особистості у педагогічній професії поєднується з її індивідуально-творчим, емоційно-духовним виявом. Саме емоційний компонент культури праці педагога відіграє ключову роль у формуванні культури його професійної поведінки та професійної діяльності. «Уподібнення вчителем свого стану станом учня чи групи учнів» шляхом емоційного співпереживання характеризується єдністю задумів і мети (С. Гончаренко) [7, С.156]. Воно посилює та активізує внутрішні резерви особистості, створює можливість резистенції, опору чи супротиву певним змінам або деструктивним впливам, полегшує неприємні відчуття. Необхідність емоційного співпереживання зумовлена самою специфікою праці вчителя початкових класів: «діти розуміють світ почуттів через вчителя, учитель – через дітей» (С. Гончаренко) [7, С. 156].

Емпатійна культура вчителя, як «сукупність знань, переконань, вмінь і навичок, що характеризують здатність однієї людини підтримувати почуття іншої таким чином, щоб у процесі співпереживання дане почуття, залежно від його змісту, форми, часу, необхідності ставало глибшим, доцільнішим або нейтралізувалось» (С. Гончаренко) [7, С.156] складають основу емоційної культури педагога.

Емоційну культуру вчителя початкової школи ми розуміємо як сукупність знань, умінь і навичок, які дозволяють педагогу розпізнавати, виражати та управляти своїми емоціями, а також підтримувати емоційний добробут учнів. Це включає вміння створювати сприятливу емоційну атмосферу в класі, встановлювати довірливі стосунки з дітьми, активно слухати, надавати конструктивний зворотний зв'язок і розвивати емоційну інтелігентність учнів. Емоційна культура є основою для формування позитивного навчального середовища, що сприяє успішному соціальному і навчальному розвитку дітей.

Емоційна культура вчителя початкової освіти має ряд суттєвих особливостей у порівнянні з цією компетенцією вчителя ЗЗСО середньої школи та викладача вищої школи. Принципова відмінність емоційної культури педагога початкової школи від інших педагогічних професій пов'язана з максимальним урахуванням вчителем специфіки віку учнів та їхніх емоційних потреб. У ході констатувального дослідження нами була сформована низка критеріїв за якими здійснювався порівняльний аналіз змістового наповнення цієї компетенції у названих категорій педагогів, а саме: основні завдання та мета педагогічного процесу, специфіка взаємодії зі здобувачами освіти, стратегії підтримки учнів, розуміння емоційного розвитку учнів, спілкування з батьками, гнучкість у викладанні, використання емоційного зворотного зв'язку та роль педагога у формуванні емоційної грамотності учнів.

Порівняльний аналіз емоційної культури вчителя початкової школи та вчителя середньої і вищої школи на підставі визначених критеріїв дозволив виявити її характерні ознаки. А саме:

- педагоги початкової школи повинні мати глибоке розуміння етапів емоційного розвитку дітей. Це допомагає їм підтримувати адекватні стратегії для роботи з різними емоційними реакціями, які можуть виникати у молодших учнів, на відміну від педагогів старших класів, які можуть стикатися з іншими типами емоційних викликів;

- вчителі початкової школи більше зосереджуються на емоціях і потребах дітей, тоді як вчителі середньої та вищої школи більше орієнтуються на академічні досягнення;

- взаємодія в початковій школі є більш інтенсивною та емоційно насиченою, тоді як у середній та вищій школі вона стає більш формальною;

- педагоги початкової школи зазвичай активніше спілкуються з батьками, ніж їхні колеги з середньої та вищої школи, які переважно фокусуються на результатах навчання. Це вимагає від вчителя навичок у спілкуванні і побудові довірчих стосунків не лише з дітьми, а й з їхніми сім'ями;

- вчителі початкових класів частіше адаптують свої методи до емоційного стану учнів. Це може включати зміни в темі уроку або способах подачі матеріалу в залежності від настрою класу, тоді як вчителі старших класів дотримуються більш структурованих підходів;

- педагоги початкової школи відіграють визначальну роль у формуванні основ емоційної грамотності учнів. Вони не лише навчають базовим знанням, а й активно працюють над розвитком

емоційних навичок дітей, таких як розпізнавання і вираження емоцій, співчуття та взаємодія з однолітками, тощо;

-учні молодшого віку часто потребують значної емоційної підтримки. Вчителі початкових класів повинні вміти створювати безпечну і підтримуючу атмосферу, де діти можуть вільно висловлювати свої емоції.

Аналіз особливостей емоційної культури вчителя початкової освіти дає підстави стверджувати, що педагоги, які володіють високим рівнем емоційної культури, здатні створювати позитивне та підтримуюче навчальне середовище, що сприяє кращому навчанню та розвитку учнів та про важливе значення у формуванні цієї компетентності *критичного мислення* та *рефлексії* з кількох причин.

Критичне мислення сприяє розвитку емпатії педагога, розуміння емоційних потреб своїх учнів, емоційної стійкості, вміння аналізувати та вирішувати складні ситуації з різних точок зору, не піддаючись власним емоціям [12,15,19]. Рефлексія допомагає педагогам краще розуміти свої емоції, реакції та поведінку, що дозволяє їм бути більш усвідомленими у своїй роботі та взаємодії з учнями, виявляти свої сильні та слабкі сторони, що сприяє їхньому професійному зростанню та вдосконаленню [16].

Критичне мислення визначається як процес активного, цілеспрямованого мислення, що включає аналіз, оцінювання та синтез інформації. Цей тип мислення розглядається сучасними вченими як феномен педагогічної діяльності (О. Пометун) та базовий складник у розвитку й формуванні інших компетентностей педагога [15]. В умовах інформаційно-насиченого освітнього середовища, критичне мислення передбачає наявність таких базових навичок:

- інтерпретації фактів і різних педагогічних ситуацій спілкування з учнями;
- знайомство з загальними принципами пошуку психолого-педагогічної інформації щодо особливостей емоційного розвитку учнів молодшого шкільного віку;
- розпізнавання свідомого блокування дітьми виявів власних емоційних станів;
- вміння доповнювати необхідну для педагогічного діагностування ситуації інформацію, якої бракує тощо.

Педагоги з розвиненим критичним мисленням здатні краще контролювати свої емоції, оскільки вони можуть об'єктивно оцінювати ситуації та приймати зважені рішення, будувати здорові стосунки, аналізувати причини конфліктів та знаходити конструктивні рішення, - що є важливою складовою емоційної культури (В. Козира) [12].

Розвиток критичного мислення у вчителів дозволяє їм формувати аналогічні навички у учнів. Це може бути досягнуто шляхом активного використання в освітньому процесі сучасних інтерактивних технологій «відкритих» запитань, проектної діяльності, дебатів і дискусій тощо [19]. Організація таких форм навчання дозволяє учням активно висловлювати та обґрунтовувати свою думку, вивчати різні перспективи розвитку досліджуваної ситуації тощо. На думку вчених О. Пометун, Н. Гупана, серед мисленнєвих операцій, які опановують учні у процесі розвитку критичного мислення, найважливішими є: «бачити проблеми, ставити запитання; аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його» [15, с. 93]. При цьому, критичне мислення стимулює постійне навчання та самовдосконалення, що є важливим для професійного та особистісного зростання, а емоційна культура допомагає зберігати мотивацію та позитивний настрій у процесі розвитку (А. Кроуфорд, Е. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер) [19]. Ці два аспекти особистості взаємодіють і підсилюють один одного, сприяючи всебічному, усвідомленому професійному розвитку особистості педагога.

Усвідомленість відіграє важливу роль у розвитку емоційної культури через *рефлексію*. Це відбувається через кілька ключових механізмів. По-перше, усвідомленість допомагає зосередитися на поточному моменті, що дозволяє краще розуміти свої емоції та реакції в реальному часі, сприяючи більш глибокому самоусвідомленню. По-друге, практики усвідомленості допомагають знижувати рівень стресу та тривожності, створюючи сприятливі умови для розвитку емоційної культури [16]. Саме у рефлексії педагога відбуваються самоактивності особистості, які дозволяють набутти необхідних професійних ознак індивідуальності та особистісного зростання, організувати самоаналіз, самоосвіту, саморозвиток задля продуктивного вирішення поточних педагогічних ситуацій емоційно-культурної взаємодії із суб'єктами освітнього процесу.

Професійна рефлексія – це інтегративна якість особистості педагога, що дозволяє «найбільш ефективно та адекватно здійснювати процеси навчання через самопізнання, самоаналіз, що сприяє творчому підходу до професійної діяльності, спрямовує процес професійного самовдосконалення. Професійна рефлексія є необхідною умовою підвищення професіоналізму сучасного педагога» (М. Роганова, С. Рашидова, М. Роганов) [166 с. 147].

У психолого-педагогічних дослідженнях рефлексію розглядають як феномен розумової діяльності особистості, а рефлексивний підхід запроваджують як методологію педагогічної діяльності (І. Бех, В. Желанова, І. Кондратець та ін.). Педагогічна рефлексія впорядковується досвідом педагога, змістом та обставинами його діяльності. Академік І. Зязюн зазначав, що «тільки той може бути педагогом, який володіє технологією педагогічної рефлексії» [14].

Усвідомленість дозволяє краще контролювати свої емоції, оскільки людина вчиться спостерігати за ними без оцінки та реагувати на них більш усвідомлено. Це сприяє покращенню емоційної регуляції. Практика усвідомленості також сприяє розвитку емпатії, оскільки людина вчиться бути більш уважною до емоцій та потреб інших людей, краще контролювати свої імпульси та реагувати на ситуації більш спокійно та зважено, що зміцнює самоконтроль.

Незважаючи на важливість розвитку критичного мислення та рефлексії, вчителі можуть стикатися з певними викликами: по-перше, нестача часу через напружений графік та велике навантаження, по-друге - деякі вчителі можуть відчувати опір до нових методів викладання та критичного аналізу своїх практик, по-третє - відсутність достатньої підтримки з боку адміністрації, що може знижувати їхню мотивацію до саморозвитку.

Для розвитку критичного мислення і рефлексії серед вчителів початкової школи можна запропонувати такі форми організації діяльності: професійні тренінги, колегіальне навчання шляхом створення груп підтримки, де вчителі можуть ділитися досвідом та обговорювати виклики, з якими стикаються, використання інтегративних цифрових технологій для збору даних про навчання учнів та їхні емоційні реакції тощо. Регулярне отримання зворотнього зв'язку від учнів, колег, батьків матиме при цьому визначальне значення для самооцінки діяльності педагога та корекції власної практики. Формування позитивного навчального середовища, у свою чергу, стає ключовим чинником успішності учнів.

Досвід запровадження у зміст освітньо-професійних та освітньо-наукових програм зі спеціальності 013 «Початкова освіта» першого, другого та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти у ПНПУ імені В.Г. Короленка курсів з психолого-педагогічної терапії, метою яких є формування активної креативної особистості педагога з високим рівнем розвитку критичного мислення, емоційної культури, толерантності, професійної рефлексії, дозволив нам виділити найбільш ефективні та затребувані практики та технології розвитку емоційної культури майбутніх педагогів засобами естетотерапії [20]. Розглянемо кілька таких засобів та технологій формування емоційної культури майбутніх вчителів початкової школи у форматах розвитку критичного мислення і рефлексії педагога.

Базовими технологіями формування заявлених якостей особистості стають технології *арт-терапії*, які передбачають використання різних форм образотворчого мистецтва (малювання, живопис, скульптура) для вираження емоцій і думок. Це допомагає вчителям і учням візуалізувати свої почуття, що сприяє розвитку критичного мислення, оскільки вони аналізують і обговорюють свої творчі роботи. Організація творчих лабораторій з арт-терапії, дозволяють майбутнім педагогам експериментувати з різними видами мистецтва (танець, театр, живопис), заохочують їх до самовираження і розвитку нових ідей. Це не лише стимулює емоційне вираження, а й спонукає до критичного аналізу власних творчих процесів.

Ефективними технологіями є творчі писемні проекти (епістолярна терапія, терапевтичне письмо, пісочна грамота тощо). Залучення студентів до творчого письма (наприклад, написання віршів, історій або есе) дозволяє їм відображати свої думки і переживання. Це сприяє рефлексії, адже майбутні педагоги можуть оцінити власний досвід і емоції, що веде до глибшого саморозуміння.

Організація сесій читання поезії, де майбутні вчителі можуть ділитися своїми улюбленими віршами або власними творами, створюють можливості для вияву та дослідження емоційної виразності у полі *бібліотерапії* та поетичних читань. Рефлексія над власними переживаннями та розвиток критичного мислення відбуваються через аналіз змісту та стилю художнього твору.

Використання театральних вправ, таких як рольові ігри та імпровізація, допомагає майбутнім вчителям розвивати емоційну виразність і співчуття при вивченні тем з *педагогічної психодрами* та театральних технік драматичної діяльності. Це також сприяє критичному мисленню, оскільки студенти аналізують різні соціальні, педагогічні ситуації та шукають ефективні способи реагування на них.

Залучення музики для стимулювання емоційного сприйняття і вираження є потужним інструментом розвитку особистості в рамках вивчення здобувачами освіти тем з *музикотерапії*. Студенти можуть слухати музику, виконувати пісні або створювати власні композиції, що допомагає їм рефлексувати над своїм емоційним станом і розвивати критичне мислення через аналіз музичних текстів і тем.

Вивчення драматургії та обговорення театральних творів або фільмів дає вчителям можливість критично аналізувати сюжети, персонажів і конфлікти. Це допомагає формувати навички

критичного мислення, оскільки вони оцінюють дії героїв і їхні мотивації, а також рефлексують над етичними і моральними питаннями при вивченні основ *кінотерапії та педагогічної кінематографії*.

Заняття з курсу *хобітерапії та майстер-класів з рукоділля слугують* не лише способом для навчання психологічної релаксації, а й платформою для роздумів. Під час творчого процесу майбутні вчителі можуть рефлексувати над своїми думками, почуттями та стратегіями, які можуть бути застосовані в навчанні.

Ці засоби естетотерапії допомагають майбутнім вчителям початкової школи не лише покращувати свої емоційні навички, але й формувати критичне мислення та рефлексію, що є ключовими для розвитку емоційної культури в освітньому процесі.

Висновки і перспективи подальших досліджень Розвиток критичного мислення і рефлексії вчителів початкової школи є важливою складовою емоційної культури, що сприяє покращенню навчального процесу і вихованню соціально-емоційних навичок учнів. Створення сприятливого середовища для професійного розвитку вчителів через тренінги, колегіальне навчання та інтеграцію естетотерапевтичних технологій може суттєво вплинути на якість освіти та емоційний клімат в освітньому середовищі початкової школи.

Емоційна культура педагога початкової школи має свою унікальність, зосереджену на формуванні основ емоційного розвитку дітей та підтримці їхнього добробуту в процесі навчання.

Проведений аналіз цієї компоненти професійно-культурного профілю педагога початкової школи дозволив виділити ключові особливості її вияву: емоційна чуйність, вміння управляти власними емоціями, створення підтримуючого емоційно-насиченого навчального середовища, в якому учні відчують себе комфортно та вільно, активне використання емоційного зворотного зв'язку, який не лише вказує на помилки, а й підкреслює успіхи учнів, що допомагає їм відчувати свою цінність і мотивує їх до подальшого навчання, демонстрування моделі поведінки для учнів та емоційні навички, які є важливими для соціальної взаємодії, такі як співчуття, повага та відкритість.

Ці особливості допомагають вчителю створити позитивну емоційну атмосферу в класі, що, в свою чергу, сприяє успішному навчанню та розвитку учнів.

Естетотерапевтичні технології створення сприйнятливої психологічно-комфортної освітньої середовища, які можна використовувати в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, як показало дослідження, мають високий потенціал щодо формування критичного мислення та основ професійної рефлексії як складників емоційної культури вчителя.

Подальшого дослідження потребує обґрунтування організаційно-змістового контенту організації роботи вчителя початкових класів з формування емоційної культури учнів з різними типами поведінкових реакцій та учнів з післястресовими травмами, а також технологій організації роботи вчителя із батьками таких учнів у полі партнерської психопедагогіки.

Список використаних джерел

1. Анненкова І. П. Формування емоційної культури майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2002. 240 с.
2. Бадер В.І. Формування емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи при вивченні лінгвістичних дисциплін. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки. 2020. №3. С.33-39 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3918>.
3. Бикова М. Емоційна культура креативної особистості в процесі самовизначення. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 3 (67). С. 129–139.
4. Білоконна Н. І. Емоційна культура як важливий компонент професіоналізму вчителя початкових класів. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2015. № 44. С. 112–116.
5. Войтович О. Емоційна культура в професійній підготовці майбутніх вихователів. "Наука і освіта". 2015. №9, С. 25-29. URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/7.pdf>.
6. Волкова Н.П. Емоційний інтелект як інтегральна властивість, що забезпечує компетентність майбутнього вчителя в здійсненні професійно-педагогічної комунікації. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць. Запоріжжя. 2007. № 41. С. 80–87. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/979/1/статтяемоційнийинтелект2007.doc>.
8. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. й виправл. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Зарицька В.В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2014. Вип. 49. С. 42–51.
11. Іщенко Л.В., Рябошапка О.В. Розвиток емоційної культури майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2023. №89, С. 87-89. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/89/17.pdf>.

12. Казьмірчук Н., Яковишина М. Вивчення емоційної культури майбутніх учителів початкових класів. *New Inception : наук. журнал / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*; голов. ред. С. І. Стрілець. 2020. № 2. С. 41-48.
13. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль :ТОКІППО. 2017. 60 с.
14. Могилей І. В. Формування емоційної культури майбутніх учителів музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2000. 18 с.
15. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн та ін. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
16. Пометун О., Гупан Н. Розвиваймо критичне мислення як наскрізне уміння у навчанні історії Збірник наукових праць. Вип. 27.(2-2019) С. 92-98.
17. Роганова М.В., Рашидова С.С., Роганов М.М.. Професійна рефлексія викладача закладу вищої освіти як умова його педагогічної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023, 1(105) С.141-151. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/656.
18. Степаненко Л. В. Характеристика стилів життєстійкості емоційно-функціонального потенціалу особистості. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72). № 1. С.24-30. URL:https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2022/4.pdf.
19. Тертична Т., Коломієць А., Литвин А. Емоційна культура вчителя: дефінітивний аналіз і феноменологія явища в контексті надзвичайних ситуацій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024, №71. С. 54-66 URL:<https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5603>.
20. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А. та ін. Наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : «Плеяди», 2006. 220 с.
21. Федій О.А. Естетотерапія : навч. посіб. 2-ге вид., перероб та доп. Київ : ЦУЛ, 2012. 304 с.
22. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
23. Дюняк О.П. Формування емоційної культури вчителів початкових класів у період війни. «Імідж сучасного педагога». Тема: «Педагог – носій цінностей суспільства». №3(204). 2022, 48–52. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/12756>.
24. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2015. 187 с.

References

1. Annienkova I. P. Formuvannia emotsiinoi kultury maibutnih uchyteliv u protsesi vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Odesa, 2002. 240 s.
2. Bader V.I. Formuvannia emotsiinoi kompetentnosti maibutnih uchyteliv pochatkovoї shkoly pry vyvchenni lnhvystychnykh dystsyplin. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohichni nauky*. 2020. №3. S.33-39 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3918>.
3. Bykova M. Emotsiina kultura kreatyvnoi osobystosti v protsesi samovyznachennia. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2017. № 3 (67). S. 129–139.
4. Bilokonna N. I. Emotsiina kultura yak vazhlyvyi komponent profesionalizmu vchytelia pochatkovykh klasiv. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii : Pedahohika i psykholohiia*. 2015. № 44. S. 112–116.
5. Voitovych O. Emotsiina kultura v profesiinii pidhotovtsi maibutnih vykhovateliv. "Nauka i osvita". 2015. №9, S. 25-29. URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/7.pdf>.
6. Volkova N.P. Emotsiinyi intelekt yak intehralna vlastyvist, shcho zabezpechuie kompetentnist maibu-tnoho vchytelia v zdiisnenni profesiino-pedahohichnoi komunikatsii. *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: zb. nauk. prats. Zaporizhzhia*. 2007. № 41. S. 80–87. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/979/1/stattiaemotsyinyintelekt2007.doc>.
7. Honcharenko S.U. *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk*. 2-he vyd., dop. y vypravl. Rivne: Volynski oberehy, 2011. 552 s.
8. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy; hol. red. V.H. Kremen*. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
9. Zarytska V.V. Emotsiinyi intelekt yak skladova hotovnosti osobystosti do profesiinoi diialnosti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*. 2014. Vyp. 49. S. 42–51.
10. Ishchenko L.V., Riaboshapka O.V. Rozvytok emotsiinoi kultury maibutnoho vchytelia u protsesi profesiinoi pidhotovky. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2023. №89, S. 87-89. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/89/17.pdf>.
11. Kazmirchuk N., Yakovyshyna M. Vyvchennia emotsiinoi kultury maibutnih uchyteliv pochatkovykh klasiv. *New Inception : nauk. zhurnal / Natsionalnyi universytet «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka*; holov. red. S. I. Strilets. 2020. № 2. S. 41-48.
12. Kozyra V. M. Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia u navchalnomuprotsesi: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv. Ternopil :ТОКІППО. 2017. 60 s.
13. Mohylei I. V. Formuvannia emotsiinoi kultury maibutnih uchyteliv muzyky: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkiv, 2000. 18 s.
14. *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk / I. A. Ziazun ta in*. 2-he vyd., dopov. i pererob. Kyiv : Vyshcha shkola, 2004. 422 s.

15. Pometun O., Hupan N. Rozvyvaimo krytychne myslennia yak naskrizne uminnia u navchanni istorii Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 27.(2–2019) S. 92-98.
16. Rohanova M.V., Rashydova S.S., Rohanov M.M.. Profesiina refleksiiia vykladacha zakladu vyshchoi osvity yak umova yoho pedahohichnoi kultury. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2023, 1(105) S.141-151. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/656.
17. Stepanenko L. V. Kharakterystyka styliv zhyttiistiikosti emotsiino-funktsionalnoho potentsialu osobystosti. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia. 2022. Tom 33 (72). № 1. S.24-30. URL:https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2022/4.pdf.
18. Tertychna T., Kolomiiets A., Lytvyn A. Emotsiina kultura vchytelia: definityvnyi analiz i fenomenolohiia yavyshcha v konteksti nadzvychainykh sytuatsii. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. 2024, №71. S. 54-66 URL:<https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5603>.
19. Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv / Krouford A. ta in. Nauk. red., peredm. O. I. Pometun. Kyiv : «Pleiady», 2006. 220 s.
20. Fedii O.A. Estetoterapiia : navch. posib. 2-he vyd., pererob ta dop. Kyiv : TsUL, 2012. 304 s.
21. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>.
22. Tsiuniak O.P. Formuvannia emotsiinoi kultury vchyteliv pochatkovykh klasiv u period viiny. «Imidzh suchasnoho pedahoha». Tema: «Pedahoh – nosii tsinnosti suspilstva». №3(204). 2022, 48–52. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/12756>.
25. Chetveryk-Burchak A. H. Mekhanizmy vplyvu emotsiinoho intelektu na uspishnist zhyttiediialnosti osobystosti: dys. ... kand. psykol. nauk: 19.00.01. Odesa, 2015. 187 s.